

ANNA MARIA VAN SCHURMAN

Anna Maria van Schurman werd in 1607 geboren in Keulen. Het was in de tijd kort na de reformatie waarbij de protestantse kerk afscheidde van de rooms-katholieke kerk. De ouders van Anna Maria waren naar Keulen gevlucht vanuit Antwerpen, omdat ze daar vervolgd werden. Anna Maria was een heel begaafd meisje, we zouden zeggen: een wonderkind. Ze kon heel mooi handwerken, knippen, schilderen en zingen.

In 1615 vluchtte Anna Maria met haar ouders en drie broers naar Utrecht. Ze woonden in een huis achter Domkerk. Als meisje mocht Anna Maria eigenlijk niet studeren, maar omdat ze zo goed talen kon, ging haar vader haar ook Latijnse les geven. In 1623 ging het gezin in Franeker wonen in het Martenahûs. Anna Maria's broer Johan Godschalk ging medicijnen studeren aan de universiteit in Franeker. De beroemde filosoof René Descartes studeerde in dezelfde tijd in Franeker en logeerde in het Sjaardemaslot, waar nu het Sjûkelân is.

In 1632 (anderen zeggen 1626) ging het gezin weer terug naar Utrecht. Anna Maria's vader was intussen overleden. Anna Maria kende onderhand wel 10 talen: Latijn, Grieks, Hebreeuws, Aramees, Syrisch, enz. Ze leerde vooral de talen waarmee je de bijbel kon lezen. In 1636 werd de universiteit van Utrecht gesticht en Anna Maria mocht een gedicht schrijven voor het openingsfeest.

Anna Maria was de eerste vrouw in Nederland die aan de universiteit mocht studeren. Het geloof was voor Anna Maria heel belangrijk. Haar leermeester werd Gijsbert Voetius, een van de eerste professoren uit Utrecht dus, en hoofdpersoon in de beweging van het Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland. Hij was een mens die echt vanuit zijn geloof wilde leven. Anna Maria leerde ondertussen ook allerlei andere beroemde mensen kennen, o.a de dichter Jacob Cats die haar meenam naar de kunstenaarskring op het Muiderslot en Constantijn Huygens die secretaris was van stadhouder prins Frederik Hendrik.

Prins Frederik Hendrik en zijn vrouw Amalia van Solms lieten heel veel van hun gasten kennismaken met Anna Maria van Schurman. En op de schilderschool leerde ze prinses Elisabeth van Bohemen uit Duitsland kennen. De moeder van Anna Maria overleed in 1637. Anna Maria verhuisde in 1642 naar Lexmond en zorgde nog tien jaar voor twee oudere zusters van haar moeder. Ze was daar minder met studeren en kunst bezig, maar het geloof bleef heel belangrijk voor haar.

Anna Maria's broer Johan Godschalk reisde in 1662 naar Geneve en ontmoette daar Jean de Labadie. De Labadie kwam uit een Jezuïetenklooster maar werd volgeling van Calvijn. Hij werd predikant in de protestantse kerk in Geneve, een hele gelovige en enthousiaste dominee. Anna Maria en haar vriendenkring (m.n. Voetius) vonden dat de kerk in Nederland na de reformatie nogal was ingedut. Er was in de kerk niet zoveel meer te merken van een levend geloof en van de kracht van Gods Geest. En zij zorgden ervoor dat Jean de Labadie in 1666 predikant werd in Middelburg. Daar komt het liedje vandaan: 'Daar kwam ene boer uit Zwitserland... labadie, labada, labadonia.'

Eerst ging het hier heel goed met Jean de Labadie, maar later vonden de mensen hem een beetje te... te vroom en te enthousiast, en hij werd afgezet als predikant. Hij vertrok naar Amsterdam en vormde samen met Anna Maria en nog een groep gelijkgezinden een soort leefgemeenschap. Maar ze werden steeds weer verdreven. Zo reisden ze van

Amsterdam naar Duitsland (Herford waar Elisabeth van Bohemen abdis was van een Lutherse gemeenschap), naar Denemarken (in Altona) en uiteindelijk naar Wiuwert, waar vriendinnen van Anna Maria op het Walta-slot woonden, ook Thetinga-State genoemd. Toen was Jean de Labadie al overleden.

In Wiuwert maakt Anna Maria een van haar laatste boeken af. Het was haar levensverhaal. Ze noemde het Eukleria, het beste deel. Dat verwijst naar het evangelieverhaal van Maria en Martha. Ze bedoelde daarmee: Ik heb net als Maria van Bethanië het beste deel gekozen, namelijk 'zitten aan de voeten van Jezus en luisteren naar zijn woord'.

OVER DE NADERE NADERE REFORMATIE

Het leven en geloof van Anna Maria van Schurman is getekend door de beweging van de Nadere Reformatie. De Nadere Reformatie is een stroming in de Nederlandse Gereformeerde Kerk van de 17e en 18e eeuw.

De Nadere Reformatie legde sterk de nadruk op de doorwerking van de Bijbelse boodschap op alle facetten van het dagelijks leven. De Reformatie van Maarten Luther en Johannes Calvijn was een breuk met de Rooms-Katholieke Kerk en de rooms-katholieke theologie. De Reformatie was primair een vernieuwing op het terrein van de leer

De Nadere Reformatie richt zich naast de leer ook op het leven, de concrete levenswandel. De Nadere Reformatie beoogde doorwerking van de Bijbelse beginselen in gezin, samenleving, kerk, politiek en staat. De predikers en de theologen van de Nadere Reformatie riepen op tot boete en berouw. Bekende figuren in de Nadere Reformatie waren de Utrechtse hoogleraar Gijsbertus Voetius en de Rotterdamse predikant Wilhelmus à Brakel.

Ook in Engeland en Duitsland zijn in de 17e en 18e eeuw vergelijkbare vroomheidsbewegingen aan te wijzen. In Engeland worden ze Puriteinen genoemd. In Duitsland noemde men hen Piëtisten.

TWEE GEDICHTEN VAN ANNA MARIA

DE TIEN GEBODEN

Eert God Alleen, Geen Beeld,
Spaert Gods Naem, Viert Syn Rust,
Eert Ouders, Moort, Noch Boelt,
Noch Steelt, Noch Liegt, Noch Lust.

Feb. 1651 A.M. à Schurman

OVER HET DROEVIG VERVAL DER CHRISTENEN

Verbastert Christendom! waer is u eerster luijster?
Van liefde, hoop, geloov? hoe schijnt u licht so duijster?
uw sterren vallen af van S'Hemels vasten loop?
En werpen op het slijck, gelyck een mollenhoop
De volgers volgen blind; en beide gaen sij dwalen
Van S'Hemels smalle wegh. en ieder stelt sich palen
van eygen sin en lust; en smeeft sich selv' een Croon,
die van syn dwasen waen sal syn een droeve loon,
Zijn niet de sienders blind? van t'blinde volck gepresen,
die op het alderlichst' de swaerste breuck genesen?
die spreken, vrede, vree! daer doch geen vreed' en is.
en gaen met haer gevolg, den helen Hemel mis
Sy leeren Jesus is genesing voor de sonden;
en niet hoe Godes wett eerst opent zielewonden.
en hoe het steenen hert moet eerst verbrieselt sijn,
eer Jesu Geest en bloet verdrijft het ziels fenijn.
Gods Soon en spreekt geen vree, daer vreed' is met de
sonde Sijn olij ende wijn, sijn niet dan voor verwonde,
Veel syn haer eygen God! die leven sonder leer
En mejnen rijck te sijn, en siend', en wel gekleet

So staat het met het volck! en die hetselve leyden.
En wie sal so het hoord' haer beyder ramp verbreiden
De Christenwereld slaept, op 'ttopje van de mast,
En hoe de zee tempeest, wie ist die daer op past
Doch wee! jae drijmael wee! voor die, die herders heeten!
En die der zielen heyl, en haren plicht vergeeten.
die meynen dat het schaep den herder soecken moet
en dencken niet hoe God van haer eijstcht ziel, en bloet
Wee Herder dien de wacht der Cudde is bevolen!
en die, door uw versuijm, de schapen laet verdolen
die t swackke sterven laet en t'siecke niet geneest.
en als een huyrling plach, maer eygen schaede vreest
geluckigh is dat volck dat Jesus dan comt weyden,
en door syn Geest, en Woord syn onderherders leyden!
dat uyt die Heylfonteyn den dranck wordt toegebracht
en daer de dienaer self een hemels crone wacht
Daer comt een noordewind in Godes kercke swaijen
oock comt een suidewind in Jesu lusthof waijen.
die doet de specerij verspreiden hare cracht;
en nu ist dat men vrucht van Godes planten wacht.
God laet ons van herstel noch blijven in verwachtingh.
Daer is van soete vrucht een overvloed in achtingh.
daer is van meerder hoop een breed en open veld.
en mog'lijck dat de Heer noch sevenduijsent teld.
Daer sijn noch vaders hier, van t'Geestelijcke leven
En stylen van de kerck, in gunst van God gegeven
die toonen hoe een Christ can Hemelsch syn gesint,
en in den Hemel woont, alwaer syn ziele mint.
Noch is een Heyligh saet tot steunsel hier gebleven
dat door een stille Cracht, sich poogt om hoogh te geven
doch dien God door de Naem tot in den top verheft,
Moet pogen dat hy 't al door daeden overtreft.

Op abbinga by Leuwerden den 6 september 1665
A.M. van Schürman

NADERE REFORMATIE

Wat moeten wij ons bij de term 'Nadere Reformatie' voorstellen? Zij was die beweging binnen de Nederlandse Gereformeerde Kerk in de zeventiende en de achttiende eeuw die uit reactie op heersende wantoestanden zowel de innerlijke doorleving van de gereformeerde leer als de ethische consequenties hiervan voor het leven van alledag nastreefde. Bezield met het theocratisch ideaal hadden de nadere reforma-toren een verregaande hervorming zowel van de persoonlijke levens als van alle maatschappelijke verbanden op het oog. Zij ontwierpen voor de verwerkelijking hiervan programma's en trachtten via kerkelijke vergaderingen en met behulp van publicaties hun doelstellingen gerealiseerd te krijgen.

De uitdrukking 'Nadere Reformatie' suggereert een verbinding met de zestiende-eeuwse hervorming. En inderdaad wilde de beweging van de Nadere Reformatie nauw aansluiten bij de Reformatie. Zij zag zichzelf in het verlengde van de hervorming en beoogde een doorwerking hiervan in die gebieden en bij die personen die tot dusver ongereformeerd waren gebleven. Tevens - en dit is wellicht het meest typerend - kende zij een zekere relativering van de reformatie. Zonder dat hun dat kwalijk te nemen was, hadden de Hervormers volgens haar bepaalde gebieden laten liggen. Noodge- dwongen door de omstandigheden hadden zij hun beste krachten gegeven aan de hervorming van de dogmatiek, de kerkregering en de liturgie en hadden zij op deze terreinen een eigen traditie opgebouwd. De tweede generatie vroeg echter ook om een eigen vroomheid en spiritualiteit en moest constateren dat de reformatorische erfenis op deze gebieden grote manco's vertoonde. De Nadere Reformatie heeft er in ons land voor gezorgd dat er een eigen gereformeerde contemplatieve en actieve praktijk der zaligheid geschapen werd. Tenslotte stelde deze vroomheidsbeweging de Gereformeerde Kerk en haar leden onder kritiek. Deze waren niet die ze moesten zijn. Deze constatering leidde tot het inzicht dat de Gereformeerde Kerk voortdurend gereformeerd moest worden.

Vormen de heiliging van de persoonlijke levenssferen, de hervorming van de Gereformeerde Kerk en de kerstening van de politiek, de maatschappij en het gezin de ene kant van de Nadere Reformatie, de keerzijde hier-van bestaat in de propaganda en de beoefening van het ingekeerde leven. De innerlijke vroomheid is de ziel van deze beweging. Geen beweging heeft in protestants Nederland zoveel geestelijke stichting teweeggebracht als de Nadere Reformatie. Honderden stichtelijke geschriften met in totaal duizenden

edities heb- ben in het kader van deze gereformeerde vroomheidsbeweging liet licht gezien.

De eerste die een omvattend program van Nadere Reformatie heeft opgesteld en in 1627 heeft laten publiceren is de Middelburgse predikant Willem Teellinck (1579-1629): 'Noodwendigh veritoogh, Acngaende den tegenwoordigh- gen bedroefden Staet/van Gods volck'. De auteur had een soort bekering mee- gemaakt in het piëtistisch-puriteinse klimaat in Engeland. Sindsdien gevoelde hij het als zijn roeping om die puriteinse inzichten en praktijken ook in zijn eigen land te propageren. Van meet af heeft de Nadere Reformatie een sterk puriteins stempel gedragen. Dit is in de loop der tijden niet gesleten. In Zeeland had Teellinck vele medestanders. Vanuit deze provincie heeft de beweging snel om zich heen gegrepen. In de loop van de zeventiende eeuw heeft zij zich in ons land een aanzienlijke aanhang weten te verwerven. De eerder genoemde Voetius heeft de inzichten en de idealen van deze vroom- heidsbeweging op academisch niveau gebracht en uitgedragen. Als hoogleraar te Utrecht heeft hij generaties Nederlandse en zelfs buitenlandse studenten in de theologie gewonnen voor de 'praktijk der godzaligheid'. In de Domstad werkte Voetius onder anderen samen met een bijzondere en belangrijke andere representant van de Nadere Reformatie: Jodocus van Lodensteyn (1620-1677). Hij staat te boek als de asceet en mysticus en tevens als de dichter van de beweging. In zijn leven is een ontmoediging te bespeuren die karakteristiek is voor het verloop van een deel van de Nadere Reformatie. In Utrecht heeft hij het namelijk meegemaakt dat het hier aanvankelijk gunstige klimaat omsloeg in felle tegenkanting. Hierdoor vervloog zijn hoop dat de Nadere Reformatie ooit werkelijkheid zou worden. Dit resulteerde bij hem in een terugtrekkende beweging richting het innerlijke leven. Hij heeft evenwel nooit de stap gezet die zijn door hem bewonderde collega Jean de Labadie wel maakte, namelijk afscheiding van de Gereformeerde Kerk.

Een andere hoofdvertegenwoordiger, Jacobus Koelman (1631-1695), voor wie deze stap nog veel meer voor de hand lag omdat hij wegens zijn nadere-reformatorische principes door de burgerlijke overheid (!) was afgezet, was eveneens een zeer besliste tegenstander van afscheiding. Zijn ijveren heeft tweërlei uitwerking gehad. Enerzijds zijn door zijn toedoen in de jaren zeventig en tachtig reformatieprogramma's voorwerp van serieuze aandacht en discussie geweest op klassicale vergaderingen. Aan de andere kant heeft hij door het leiden van talloze conventikels de beweging van de Nadere Reformatie onbedoeld in onderambtelijke banen gevoerd.